

Emilio Morselli

COMTE

EDICIONS ENOANDA

ÍNDIX

I. L'HOME	1
II. LA DOCTINA POSITIVA	9
III. LA SOCIOLOGIA	34
IV. PSICOLOGIA I MORAL EN EL SISTEMA POSITIU ...	65
V. HUMANITAT I RELIGIÓ	77
VI. ELS CONTINUADORS DE COMTE	90
VII. VALORACIÓ DEL POSITIVISME COMTIÀ	105

I L'HOME

1. *La vida de Comte: la joventut*

Si es vol determinar el caràcter distintiu dels pensadors francesos del segle XIX, es podria dir que s'assemblen molt a un estudiós d'anatomia que amb la mà ferma posa al descobert i a plena llum els nervis i la musculatura de l'organisme amb un agut esperit analític: línies directes, vies obertes, lliures iniciatives, antítesis netes, expressió lúcida, nítida i exacta, constitueixen els trets ideals dels filòsofs de la veïna nació llatina, de Descartes a Bergson. Es pot afirmar que Auguste Comte pertany dignament a aquest grup. El fundador del positivisme ofereix, a qui l'observa una mica de prop i sense prejudicis, les qualitats espirituals assenyalades més amunt tant en els seus escrits com en les línies fonamentals de la seva concepció filosòfica.

Nat a Montpeller el 1798 en una família rígidament catòlica, ben aviat manifestà una notable tendència a l'estudi de les matemàtiques, i el 1814 va ingressar a l'escola politècnica, esdevenint el primer de la seva promoció en el concurs entre tots els competidors de la França meridional i central, sense enorgullir-se, però, gens ni mica de l'èxit obtingut. Ben al contrari, en les cartes enviades en aquell temps al seu amic Valat, menys afortunat que ell, ja hi trobem la tendència psicològica que

COMTE

l'acompanyarà sempre, en tot el decurs del seu desenvolupament intel·lectual. Li escriu parlant amb viva i sincera admiració dels homes cèlebres que ensenyaven a l'escola, mostra un gran respecte pel passat, un ànim profundament agraït envers tots els qui havien pensat abans que ell i per a ell, sense que la confiança que sentia en si mateix disminuís el respecte que devia als altres. Acostar-se als altres pensadors amb respecte i admiració ha donat a Comte la possibilitat de penetrar a fons en el pensament aliè, encara que fos molt llunyà del seu, i de posseir amb seguretat totes les teories científiques i polítiques amb les quals ha erigit l'edifici de la filosofia positiva.

L'amistat amb Saint-Simon assenyala un punt important en el seu desenvolupament espiritual, perquè Comte li deu l'haver concebut la idea de la necessitat d'una autoritat moral que hauria hagut de substituir la jerarquia medieval, per la qual professava una profunda admiració, i també l'haver comprès en tota la seva extensió la gravetat de la qüestió social. «Jo he après», escriu el 1818, «per la comunió de treball i d'afecte amb un dels homes que hi veuen més lluny en la política filosòfica, moltíssimes coses que debades hauria buscat als llibres, i el meu esperit ha recorregut més camí en sis mesos d'amistat amb ell que en tres anys si hagués estat sol; el meu judici sobre les qüestions polítiques s'ha educat i, en contrapartida, s'han aclarit les meves idees sobre les altres ciències, de manera que posseeixo nocions filosòfiques més exactes, un criteri més segur i més elevat.»

Per la resta, Comte està d'acord amb tots els grans esperits del seu temps, a considerar que després del període intensament revolucionari que havia sacsejat tota Europa calia pensar en la reconstrucció social, perquè segons les cèlebres paraules del mateix Saint-Simon, la humanitat

L'HOME

no estava feta per viure en les ruïnes; per això es comprèn que en la seva obra l'interès científic i les investigacions purament teòriques haguessin de cedir el pas i subordinar-se de manera decisiva als problemes socials i religiosos, i que la pròpia filosofia semblava imposar-se l'obligació d'establir sobre bases racionals l'edificació de la societat moderna. Però el mètode adoptat per Comte en les seves investigacions té un segell d'originalitat que el distingeix d'altres pensadors, perquè ell considera que la reconstrucció social ha d'anar precedida d'una reconstrucció espiritual, que les institucions depenen dels costums, i que aquests al seu torn depenen de les creences i de la manera de pensar dels homes; per a Comte en la comprensió de l'evolució social cal recórrer un camí anàleg al que a l'edat mitjana havia recorregut l'església catòlica. En primer lloc cal fundar un sistema general de creences que siguin acceptades com a vertaderes per tots i sobre aquestes reformar els costums de manera que sigui possible organitzar les noves institucions. «Jo considero, escriu el 1824, totes les discussions sobre les institucions com una pèrdua de temps fins que no es porti a terme, o almenys s'estigui a prop de realitzar-se, la reforma espiritual de la societat.»

2. *La vida de Comte: l'edat madura*

El 1822 Auguste Comte publicà una cèlebre obra força breu, de menys d'un centenar de planes, intitulada *Plan de travaux scientifiques nécessaires pour réorganiser la société*, reeditada dos anys més tard amb el nom de *Política positiva*, en què el seu pensament es manifesta netament amb un segell d'originalitat, atès que els dos ordes de recerques i d'estudis que fins aquell temps havia seguit separatament, els vinculats a la ciència i a la societat,

COMTE

es fonen en una síntesi única i superior mitjançant la proposta de la creació d'una ciència que ha de ser social i d'una política que ha de ser científica. A parer seu, de la mateixa manera que la vella societat havia assentat el seu fonament ferm i comú sobre la teologia, la nova ha de seguir el seu propi camí i construir un sistema de sentiments i d'idees comuns. Per aconseguir-ho, primer de tot cal reconèixer sobretot que no tan sols els fenòmens físics i biològics, sinó també els de caire social estan subjectes a lleis invariables, com ho demostra el fet que hi ha un lligam estret entre l'organització de la societat i el desenvolupament espiritual que apareix progressivament en la ciència, en l'art i en la indústria; per això a les tres fases per les quals passa la civilització, *teològica*, *metafísica* i *positiva*, hi corresponen igualment fases del desenvolupament social. En una carta del 1826 Comte delinea amb precisió i seguretat el programa científic i filosòfic de la seva existència: «La meva concepció de la política com a física social i la llei, descoberta per mi, dels tres estadis successius de l'esperit humà, no són més que un únic pensament considerat sota un doble aspecte, de mètode i de ciència. Jo demostraré que aquesta única idea respon a la gran necessitat social dels nostres temps en els dos vessants de necessitat teòrica i de necessitat pràctica; faré veure que allò que d'una banda tendeix a consolidar el futur restablint l'ordre i la disciplina entre les intel·ligències, d'una altra banda mira d'ordenar el present oferint als homes d'estudi el fonament d'una pràctica racional».

Traçat d'aquesta manera el seu propi pla d'investigació, Comte el portà a terme amb un treball incansable i metòdic, acontentant-se amb ocupacions modestes per viure; escriu i publica, entre 1830 i 1842 el *Discurs de filosofia positiva* en sis volums; que per la seva brevetat és una introduc-

L'HOME

ció a la seva filosofia; el 1831 escriu la *Política positiva* o *Tractat de sociologia que institueix la religió de la humanitat*, i el petit *Catecisme positivista*, que exposa breument les línies de la «política positiva».

Un episodi important de la vida de Comte és la coneixença que fa d'una dona jove, la poetessa Clotilde de Vaux, que fou, des que va morir de tuberculosi al cap de tan sols d'un any de convivència (1846), la seva font d'inspiració apassionada i la simbòlica representant de la humanitat, a qui cada dia dirigia els seus pensaments, en una «solemne efusió dels sentiments generals», i a qui elevava la seva pregària. En aquesta última part de la seva vida, que acaba el 1857, Comte concep una nova religió, la religió de la humanitat, de la qual es considera el gran sacerdot; igual que en la seva primera «carrera» intel·lectual, com ell mateix va escriure, la seva font d'inspiració havia estat Aristòtil, en la segona ho fou Sant Pau. En el segon període de la seva vida es considera ell mateix el fundador de la religió positiva, i el mètode objectiu deixa lloc al mètode subjectiu. Però no cal pensar, en contra del que afirmen alguns deixebles, entre els quals hi ha Emile Littré, que es pugui dubtar sobre la unitat de la doctrina comtiana, perquè, en realitat, Comte no va modificar seus principis directius i fonamentals. Ja al *Curs de filosofia positiva* es poden trobar indicacions i signes que permeten presagiar en les seves línies generals el *Curs de política positiva*; també als escrits publicats en la joventut, del 1818 al 1826, apareix clarament la idea que la filosofia només és un treball preparatori i que el fi essencial és la religió positiva; el sistema comprèn necessàriament com a dues parts mútuament integrades, l'ordenació sistemàtica de les idees i la dels sentiments; la primera segueix la transformació de la ciència en filosofia, la segona la transformació de la filosofia en religió.

3. Comte i la psiquiatria

La figura de Comte podria aparèixer incompleta si no es toqués, almenys de passada, la qüestió del seu estat mental, que fou objecte d'ardents discussions, fins i tot a les audiències dels tribunals. El 1826, al principi de la seva carrera filosòfica, Comte va ser colpit per una crisi nerviosa que, segons la diagnosi d'Esquirol, consistia en un excés de mania acompanyat d'una excitació general, de desordre en els sentiments i les idees i d'incoherència en els actes. Les causes immediates s'atribuïren a l'excés de treball, a misèries domèstiques degudes a què la seva esposa l'havia abandonat; les causes llunyanes al temperament neuropàtic i potser a l'herència. Guarit després d'alguns mesos de cura, més tard tingué diverses vegades atacs nerviosos i amenaces de recaiguda, crisis místiques, al·lucinacions, èxtasis; però Comte sempre pogué reaccionar i lluità victoriosament contra aquestes amenaces, de manera que sembla insostenible la tesi propugnada per dos cèlebres antropòlegs, Moureau du Trours i Cesare Lombroso, que consideraren el pensador francès com un exemple que confirma la seva coneguda teoria: que el geni no sempre està d'acord amb la salut mental i que la neuropatia n'és una condició; es pot afirmar amb el científic italià que el geni és una forma larvada d'epilèpsia. Aquest escriu en la seva obra *L'home de geni*: «El gran A. Comte, l'iniciador de la filosofia positiva, va ser cuidat durant deu anys per Esquirol; es curà, però per repudiar la dona que l'havia salvat; més tard es considerà l'apòstol i el pontífex d'una religió materialista, malgrat que havia volgut abolir del tot qualsevol mena de sacerdoci; en les seves obres es revelen autèntiques

L'HOME

idees de maníac, com la profecia segons la qual un dia s'arribarà un estat d'evolució possible que permetrà a la dona generar sense el mascle». Ara bé, com observa G. Dumas (*Revue philos.*, v. 45, p. 412), Comte fou cuidat no deu anys, sinó set mesos per Esquirol, no va repudiar l'esposa, sinó que no volgué tornar-hi després de la quarta fuga d'ella, setze anys després de la curació; tampoc no va fundar una religió materialista sinó social, essent com era adversari de tot materialisme; ni tampoc no va pensar mai a abolir el sacerdoci, sinó només a substituir el poder teològic pel poder de la ciència conservant totes les formes de l'església; finalment, la seva idea de la verge-mare no és una idea incoherent de maníac, sinó una utopia sistemàtica.

Certament, el fundador del positivisme no estigué lliure de conductes estranyes, i també el va marcar alguna circumstància biogràfica que es pot prestar al ridícul. John Stuart Mill, amb qui va mantenir correspondència algun temps, no ha deixat d'exposar-ho;¹ però el nostre filòsof també va mostrar un caràcter poderós i fort, tenaç, desinteressat, proveït d'una voluntat enèrgica i constant, inquiet, descontent fins que l'obra iniciada encara no fos acabada; a ell se li poden aplicar les paraules que esculpiren el caràcter de Cèsar: *nil actum reputans, si quid superesset agendum*. L'orgull que ha estat assenyalat en ell és degut més a l'elevada funció de la qual es considerava investit que a la seva personalitat, perquè la puresa de les seves intencions i la seva clara consciència del deure el mantingueren apartat de qualsevol forma de materialisme pràctic, que també en bona part podria semblar contradictori amb l'esperit positiu de la seva filosofia. És del tot lícit afirmar que també era

¹ Cfr. STUART MILL, A. *Compte et le positivisme*, París, Alcan 1890, p. 115.

COMTE

adient per a ell l'epígraf que va posar a la seva *Política positiva* i que suprimí Alfred de Vigny: «Què és una gran vida? Un pensament de la joventut realitzat en l'edat madura». Aquesta frase no sols afirma la unitat de la seva obra, impugnada pels deixebles immediats, sinó també la força i la constància del seu caràcter.

II LA DOCTRINA POSITIVA

1. *El mètode positiu*

Quan una societat es troba amenaçada en la seva existència, això depèn no tan sols de causes polítiques, sinó més particularment d'un desordre moral degut, al seu torn, a una anarquia intel·lectual, a una greu confusió d'idees i de creences, per a la qual manca un govern espiritual i tampoc hi ha una disciplina comuna; en una paraula, en una societat en crisi ha vingut a menys el fonament sòlid de la vida col·lectiva, és a dir, un sistema ben concatenat de veritats relacionades amb l'home, la societat i l'univers. La història ens indica clarament que les grans civilitzacions orientals degueren la seva permanència sobretot a l'estabilitat dels seus principis i creences, en base a les quals es governaven; Grècia i Roma es van fonamentar sobre una concepció de l'home, de la ciutat i del món que s'ha conservat gairebé immutable al llarg de segles. Finalment, l'església catòlica, autèntica «obra mestra de saviesa política», ens ofereix un exemple admirable de constitució molt ferma i de predomini poderós fundat sobre un sistema d'idees i de creences revestides d'una gran autoritat espiritual, que en l'època moderna, però, s'ha afeblit donant origen a l'anarquia mental que sacseja la societat present i que assumeix els caràcters propis d'un fenomen patològic, de la «malaltia occidental».

Per això el primer problema que ens trobem

COMTE

en el positivisme consisteix a fundar un sistema d'idees que pugui ser universalment acceptat i que institueixi una harmonia entre totes les intel·ligències, obeint la necessitat d'unitat de la raó que és una exigència de l'esperit humà, atès que l'esperit, per un moviment espontani tendeix a la unitat i a l'universal. L'únic mètode possible que porta a la solució d'aquest problema és l'experimental, perquè ens permet observar els fenòmens tal com són, en la seva autèntica realitat, i fa possible que ens instruïm només per les dades de l'experiència. Ara bé, si considerem objectivament les manifestacions de la intel·ligència humana, és fàcil mostrar que algunes maneres de pensar, que al llarg de molt de temps havien obtingut l'adhesió universal, han decaïgut per sempre, malgrat tot l'esforç que aquí o allà s'ha fet per mantenir-les en vida, i altres les han substituït de manera duradora i potser definitiva. També ara ens trobem, com diu Comte al seu *Plan de travaux scientifiques nécessaires pour réorganiser la société*, amb un sistema social que s'apaga i un nou sistema que arriba a la seva maduresa i que tendeix a constituir-se.

La selecció natural que s'ha produït també en les cognicions humanes ha conduït a una victòria plena i incontestada de les ciències, mentre en paral·lel els dogmes teològics i metafísics han decaïgut pel treball pacient i constant de l'esperit científic que finalment renuncia a l'intent d'explicar les causes ocultes dels fenòmens o a buscar les essències darrere el vel de la realitat sensible i es limita a una obra més modesta, la del coneixement positiu dels fenòmens i de les lleis invariables que els regeixen. Certament, la labor de conquesta que la raó ha estat portant a terme en el decurs dels segles per soscar el domini de la imaginació està ben lluny d'haver acabat; tot i que, efectivament, la teologia i la metafísica han renunciat a intervenir

LA DOCTRINA POSITIVA

en el camp dels fets mecànics, astronòmics i físics, els principis metafísics regnen, no obstant això, i quasi sempre sense destorb, quan es vol explicar els fenòmens pròpiament humans, és a dir, en l'àmbit de la vida social i en la història, on encara s'especula sobre l'ànima humana, sobre les relacions que té amb les altres realitats de l'univers, sobre els objectius que s'ha de proposar la societat, sobre el millor govern o sobre el contracte social.

Només quan la metafísica i la teologia s'allunyin també d'aquests camps importantíssims de l'activitat humana, la ciència en la seva totalitat serà positiva, tot el nostre coneixement real es referirà exclusivament als fenòmens i a les seves lleis, i la filosofia també serà *positiva*. Llavors finalment s'assolirà la humanitat intel·lectual, la «perfecta coherència lògica», i de la mateixa manera que avui ningú no pensa a tornar a una explicació teològica i metafísica dels fets astronòmics i físics, el mateix succeirà pel que fa a les explicacions dels fenòmens socials i morals, atès que les conquestes de l'esperit positiu són irrevocables. Per això la fundació d'una «*física social*» es pot considerar el moment més important de la filosofia positiva, perquè li proporciona aquell caràcter d'universalitat que encara li manca i aquella unitat fonamental que en fa un sistema fermament constituït; i també es mostra palesament que la filosofia positiva no es pot considerar una necessitat absoluta, una creació *ex nihilo*, sinó que és l'últim terme d'una llarga evolució intel·lectual. Per tant, per explicar l'autèntica naturalesa i el caràcter propi de la filosofia positiva, cal donar una ullada al camí gradual de l'esperit humà considerat en la seva totalitat, perquè una concepció, sigui quina sigui, només pot ser ben coneguda quan se segueix la seva història.